

” De tränar allt egentligen, de tränar sig för livet”

- Fritidspedagogers attityder och förhållningssätt till fri lek

Tobias Johansson

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka pedagogernas attityder och förhållningssätt när det gäller den fria leken för barn på fritidshem i åldrarna 6-9 år. Studien är en kvalitativ undersökning där intervjuer av fritidspedagogers inställning och förhållningssätt till den fria leken utgör empirin. Genom intervjuerna studeras också hur pedagogerna stöttar de barn som har svårigheter i den fria leken. Resultatet visar att fritidspedagogerna ser den fria leken som väldigt viktig och att den får stort utrymme på fritidshemmen. Studien visar också att pedagogerna agerar i den fria leken genom att vara närvarande och befinna sig i bakgrunden för att kunna gå in och påverka de gånger det behövs. Därtill även finnas i närheten av barnen för att kunna hjälpa och stötta de barn som har svårigheter i den fria leken. Pedagogernas inställning är att lära barn en av de viktigaste färdigheterna, det sociala samspelet, för att de ska utvecklas som personer och ha nytta av det i framtiden.

Nyckelord: Barns lek, Fritidshem, Lekens betydelse, Pedagoger

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	4
1.3 Centrala begrepp.....	5
2. Litteraturoversikt	6
2.1 Teoretisk utgångspunkt.....	6
2.2 Fritidshemmets framväxt.....	6
2.3 Lekens historia.....	7
2.4 Fritidshemmets uppdrag.....	8
2.5 Vad är lek?.....	9
2.6 Lekens betydelse.....	9
2.7 Problem med fri lek.....	10
2.8 Pedagogens förhållningssätt till leken.....	11
3. Metod	13
3.1 Val av metod.....	13
3.2 Urval.....	13
3.3 Genomförande.....	14
3.4 Etiska regler.....	14
3.5 Bearbetning och analys.....	15
3.6 Metoddiskussion.....	15
4. Resultat	16
4.1 Vilken inställning har pedagoger till den fria leken?.....	16
4.1.1 Analys.....	17
4.2 Hur agerar pedagoger när det gäller den fria leken?.....	17
4.2.1 Analys.....	18
4.3 Hur stöttar pedagoger barn som har svårigheter i den fria leken?.....	19
4.3.1 Analys.....	20

5. Diskussion	22
5.1 Resultatdiskussion.....	22
5.2 Avslutande reflektion.....	23
6. Referenser	26
6.1 Litteratur.....	26
6.2 Elektroniska källor.....	27
7. Bilaga	28
7.1 Intervjufrågor.....	28

1. Inledning

Jag utbildar mig till fritidspedagog och har under min utbildning haft verksamhetsförlag utbildning. Utöver detta har jag arbetat inom fritidshemsverksamhet och skaffat mig en del yrkeserfarenheter. Det jag har upptäckt är att vissa barn har svårigheter med den fria leken. Barn kan ha svårt att leka tillsammans med andra och det kan visa sig på olika sätt. Jag har upplevt att vissa barn inte vet hur de ska bete sig, och det har tagit uttryck i att nästan ingen vill leka med dessa barn. Dessutom har jag märkt att en del barn verkar vara ensamma.

”I nästan varje barngrupp finns det något barn, som inte verkar kunna leka. De fattar inte vad de andra gör, utan står utanför leken eller bara förstör för de andra”. (Knutsdotter, 2003, s 82)

Det finns barn som av olika anledningar har problem att delta i den fria leken. Jag är övertygad om att jag i mitt yrke som fritidspedagog kommer komma i kontakt med barn som har problem med leken på olika sätt. Det jag vill undersöka är vad man som pedagog kan göra för att stötta eller hjälpa barn som har svårigheter i leken.

”För att kunna leka med andra måste barn urskilja och förstå leksignalen, den som talar om att det jag gör eller säger nu inte är på riktigt utan är på lek, inte är verklighet utan på låtsas”...”Andra förutsättningar för en lyckad lek med andra är att grundreglerna samförstånd, ömsesidighet och turtagande upprätthålls.”(Knutsdotter, 1987, s 121)

Jag har dessutom förstått att leken är en stor del av fritidshemets verksamhet och att den får stort utrymme där. Leken är vidare en viktig del av barnens sociala samspel och att det i sin tur har stor del i deras utveckling och framtida vuxenliv. Lillemyr (1999) menar att lek är en allsidig aktivitet som är viktig för alla barn. Leken engagerar och motiverar barn och har en central betydelse för både lärande och socialisation.

Tanken med arbetet är att få en fördjupad kunskap om hur fritidspedagoger kan hjälpa barn som har problem med den fria leken. Hur kan fritidspedagoger stötta de barn som behöver det? Vad bör de tänka på när det gäller sitt förhållningssätt när barn leker och vilken roll bör de inta?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka pedagogers attityder och förhållningssätt när det gäller den fria leken för barn på fritidshem i åldrarna 6-9 år.

Frågeställningar:

Vilken inställning har pedagoger till den fria leken?

Hur agerar pedagoger när det gäller den fria leken?

Hur stöttar pedagoger barn som har svårigheter i den fria leken?

1.3 Centrala begrepp

För att ge en ökad förståelse till min studie kommer jag att förklara några centrala begrepp samt tydliggöra hur jag kommer att använda mig av dessa i uppsatsen.

Fri lek

Lillemyr (2002) anser att fri lek är när barnen själva får bestämma ramarna, innehållet och processen samt sammanhanget kring leken. Knutsdotter (2003) beskriver vidare att fri lek betyder att det är barnen själva som bestämmer vad de ska leka, men att det finns en vuxen i närheten som inte styr utan ser till att barnen i fred kan utveckla vad de tänkt sig. Lindö (2002) menar att när leken är frivillig och barnen själva tar initiativ till den kallas det fri lek. Med begreppet fri lek menar jag i studien den lek som barn väljer att leka utan styrning av pedagoger.

Fritidshem

Skollagens 14:e kapitel § 2 (2010) beskriver att fritidshemmets uppgift är att komplettera utbildningen i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan och särskilda utbildningsformer som skolplikt kan fullgöras i samt erbjuda elever en meningsfull fritid och rekreation. När jag använder begreppet fritidshem och fritids syftar jag på den verksamhet där barn vistas på dagarna före och efter skolan när deras föräldrar är på arbetet eller studerar.

Barn

I FN:s barnkonvention artikel 1(1990) beskrivs ordet barn som en människa som inte fyllt arton år. När jag använder begreppet barn syftar jag på barn som finns på fritidshemmet och är i åldern 6-9 år.

Pedagog

Begreppet pedagog är en person som undervisar och uppfostrar, ordet betyder ”barnledare” (Bra böckers lexikon, 1986). Med pedagoger menar jag i min studie utbildade fritidspedagoger som arbetar inom fritidshemmet.

2. Litteraturöversikt

I denna del av studien kommer jag att gå igenom tidigare forskning kring ämnet. För det första förklaras vilket teoretiskt perspektiv studien kommer utgå ifrån. Därefter berättar jag om fritidshemmets framväxt, lekens historia och tar även upp vad fritidshemmet har för uppdrag. Sedan förklaras vad lek är och dess betydelse samt problem i fri lek och vilket förhållningssätt pedagoger bör ha till leken, vilken roll de bör ta och hur de bör agera när det pågår lek.

2.1 Teoretisk utgångspunkt

Studien utgår från ett sociokulturellt perspektiv och används för att analysera resultatet av studien. Dysthe (2003) beskriver det sociokulturella perspektivets grundläggande uppfattning och menar att det är den sociala gruppen, den gemenskap som individen är en del av som är utgångspunkten för lärande. Lärande har med relationer att göra och sker genom samspel med andra. Det är genom att samtala, lyssna och samverka som barnet får kunskaper och färdigheter de har nytta av. Dysthe (2003) menar vidare att grundvillkoret för att lärande och tänkande ska ske är språk och kommunikation. Leken är betydelsefull när det gäller barns lärande. Många lekar består både av regler och fysiska element och behärskandet av båda sker ofta genom en kombination av språklig och praktisk interaktion.

Säljö (2010) menar också att kommunikation och språkanvändning är centrala i ett sociokulturellt perspektiv. När barnen kommunicerar om vad som händer i exempelvis lekar blir de delaktiga i hur människor i dess omgivning uppfattar och förklarar företeelser. Barnen tar sedan med sig bland annat uttryck för att vidare använda för att etablera kontakt med nya människor. Säljö (2010) menar vidare att vi människor lever på kunskaper och insikter som vi lånat från andra. Vi lär oss att uppmärksamma, beskriva och agera på ett sätt som omgivningen tillåter och uppmuntrar.

Vidare beskriver Strandberg (2009) det sociokulturella perspektivet utifrån Vygotskijs idéer. Han menar att psykologiska processer som talande, läsande, tänkande, problemlösning och lärande är aktiviteter. De aktiviteter som leder till lärande och utveckling är för det första alltid sociala, det som vi lär oss sker i interaktioner med andra människor. För det andra använder vi alltid hjälpmedel i våra aktiviteter som hjälper oss att lösa problem. Exempelvis är det bra att ha både en kompass och karta när vi ska orientera i skogen. För det tredje är människors aktiviteter situerade, de äger rum i specifika situationer och platser. Barns lek kommer alltid att påverkas av hur miljön ser ut där leken pågår.

2.2 Fritidshemmets framväxt

Om man ser tillbaka i historien så är ursprunget till dagens fritidshem de s.k. arbetsstugorna som började ta form i slutet av 1800-talet. Anna Hierta-Retzius brukar nämnas i samband med arbetsstugans uppkomst och den första arbetsstugan startade hon i januari 1887. Det var framför allt de fattiga barnen som var utgångspunkten för verksamheten (Johansson, 1986). I och med

industrialiseringen av Sverige i slutet av 1800-talet växte arbetstugorna fram. När föräldrarna började arbeta inom industrin hade de inte samma möjlighet längre att ta hand om sina barn. De barn som drev omkring på gatorna togs om hand och fick gå till arbetstugorna (Torstensson & Johansson, 2000). Tanken med arbetsstugorna var att barnen skulle lära sig lämpliga slöjder och yrken, få sinne för renlighet och stil genom att bland annat lära sig att laga sina egna kläder. Barnen skulle också lära sig sparsamhet och arbetsglädje. Verksamheten var förlagd på två timmar vanligtvis på kvällen mellan kl.17-19. Arbetsstugorna blev populära och växte snabbt i antal och inrättades även på många håll runt om i landet, inte bara i Stockholm. Förutom arbetsstugor fanns det andra institutioner som tog emot barn dagligen, både morgon och kväll när de inte var i skolan. Dessa kallades för barnavårn och tog hand om de barn vars föräldrar på grund av arbete inte kunde vårda barnen (Johansson, 1986).

På 1930- och 40-talen döptes arbetsstugorna om till eftermiddagshem. Då förändrades också syftet med verksamheten för barnen som gick där, de skulle få göra läxor, utelek och ha friare sysselsättningar. Det var öppet varje dag och barnen kunde gå dit efter skolan slutat. Arbetande kvinnor med småbarn blev en allt större grupp och de började kräva bättre barnomsorg, behovet av att barnen skulle ha någonstans att vara efter skolan hade blivit större. I början av 1960-talet blev det nödvändigt för riksdagen att ta ställning till detta. En ny yrkeskår skapades, fritidspedagogerna och de fick sin egen utbildning år 1965. Det dröjde dock några år till innan yrkesgruppen blev en del av lärarutbildningen vilket skedde 1977 (Johansson, 1986).

Den viktiga utveckling som skett under 90-talet är fritidshemmets integrering i skolan. Tidigare har fritidshemmet präglats av en viss form av verksamhet vilket visade sig genom att de hade egna lokaler i ett eget hus, lägenhet eller egen avdelning i skolan eller förskolan. Från hösten 1998 fick skolan, förskoleklass och fritidshem en gemensam läroplan (Lpo 94). Skolan tillsammans med fritidshemmet och förskolan skulle ha en gemensam helhetssyn på lärande och utveckling. Pedagogiskt innebar detta att leken, skapandet och andra kreativa former även blev en del i skolan (Torstensson & Johansson, 2000). I Läroplanen betonas lekens betydelse för lärande. "Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper" (Skolverket, 2011, Lgr 11, s 9).

2.3 Lekens historia

Hägglund (1989) påpekar att redan i det antika Grekland uppmärksammades lekens betydelse. Filosofen Platon ansåg att leken skulle vara grundläggande i all utbildning. Han menade vidare att man lärde sig bättre under lekfulla och lustfyllda former istället för under tvång och plåga, något som även filosofen Aristoteles höll med om. Däremot har deras idéer om lek och pedagogik inte fått någon direkt genomslagskraft. Från den sena antiken, medeltiden och renässansen finns i stort sett inga tankar eller teorier om lek. Under andra hälften av 1700-talet intresserade sig några författare för leken, Jean Jacques Rousseau (1717-1778) var en av dem. Han menade att leken var det naturliga sättet att lära sig och att unga barns undervisning helt skulle bygga på lek (Hägglund, 1989).

Lindqvist (1996) påpekar att begreppet den fria leken hör ihop med en tysk pedagog, Friedrich Fröbel som öppnade en s.k lek och sysselsättningsanstalt år 1840 som blev föregångare till Sveriges barntädgårdar och långt senare förskolor. Frøbels pedagogik utgick från att leken är det

naturliga sättet för barn att uttrycka sig och att det är genom leken som barn utvecklas fysiskt, moraliskt och andligt (Lindqvist, 1996). Hägglund (1989) beskriver vidare att Frøbels syn på lekens roll har fått stor betydelse för senare tiders förskolepedagogik. I Sverige spreds den av framförallt Ellen och Maria Moberg.

Leken har alltid haft en viktig roll i förskolan där man framhålligt barnets sociala utveckling framför den intellektuella. Under 1900-talet har lek och temaarbete varit de viktigaste verksamhetsformerna. I skolan har inte leken haft en lika given plats som i förskolan. Enligt en undersökning som Lindqvist (1996) gjorde på skolbarn i åldern 6-13 år framgår skillnaden mellan vad barn anser om skola och fritid. I samtal med sju och åttaåringar på fritidshem blir skillnaden tydlig. De tycker att leken hör till fritiden, fritidshemmet eller rasterna i skolan. Skolan hör ihop med inläring och uppfattas som nyttigt men tråkig. Leken anser barnen vara viktig men inget de lär sig av (Lindqvist, 1996).

Hangaard, Rasmussen (1993) hävdar att idag anser de flesta barnforskare att leken har en utvecklande betydelse i barnets liv. De anser att lek utvecklar barnets intelligens, språk, motorik, kreativitet, fantasi, identitet m.m.

2.4 Fritidshemmets uppdrag

Enligt skollagen (2010) 14:e kapitlet ska fritidshemmet komplettera skolan genom att verksamheten pågår under den skolfria delen av dagen. I skolverkets allmänna råd (2007) står det att fritidshemmets uppdrag är att ge barnen en meningsfull fritid genom att få verksamheten att kännas som en trygg, rolig och stimulerande plats för barnen där lek och skapande får stort utrymme. Vidare står det om lekens betydelse för barnen och dess utveckling. I leken får barnen träna sitt sätt att tänka och lösa problem. Det är i leken barn får prova olika sociala roller och därmed lägga grunden till sin identitet. Även den empatiska förmågan tränas i leken och barnen kan börja kunna läsa av andra människor och förstå hur de tänker. I läroplanen finner man också stöd för att leken har stor betydelse i det aktiva lärandet. ”Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper.” (Skolverket, 2011, Lgr 11, s 9).

När barnen har fri lek på fritidshemmet är det viktigt att vuxna är närvarande för att stödja barnens lärande och utveckling. För att leken ska fungera är det vanligt att det behövs regler. Att gemensamt skapa regler som kan följas eller brytas är en form av träning i demokratiskt tänkande. Här lär sig barn att respektera olikheter, olika åsikter och inse att man måste kunna kompromissa (Skolverkets allmänna råd, 2007). En lek där det saknas en pedagog kan ibland urarta och bli negativ där den som är starkast vinner. Ett medvetet arbetssätt som fritidspedagoger arbetar med är att ge alla barnen förutsättningar för att inta olika roller i leken, att de vågar säga vad de tycker och ta avstånd från destruktiva beteenden. När barnen får prova olika sociala roller i leken lägger det grunden till deras identitet som de tar med sig till andra sociala sammanhang. Därför är lekens innehåll och kvalitet avgörande (Parling, 2005).

I dagens samhälle finns det vissa egenskaper som efterfrågas, social kompetens, samarbetsförmåga och flexibilitet. De människor som behärskar dessa egenskaper har större möjlighet att känna trygghet tillsammans med andra människor. Genom ett medvetet pedagogiskt

arbete och genom att vara förebilder kan pedagogerna bidra till elevernas utveckling till goda samhällsmedborgare och motverka att destruktiva kulturer utvecklas (Parling, 2005).

2.5 Vad är lek?

Edenhammar (1990) menar att det inte är svårt att få ett svar på frågan vad lek är, däremot är det svårare att få en definition på lek. Lek är ett begrepp som inte går att definiera eftersom det är en process som ständigt pågår, utvecklas och förändras och som aldrig blir riktigt färdig. Genom leken får barnen tillfälle att utvecklas på en rad olika punkter, socialt, fysiskt/motoriskt, emotionellt/känslomässig och även intellektuellt. Lillemyr (1990) håller också med om att lek är svårt att definiera eftersom det är svårt att skilja från andra begrepp som har med handling och beteende att göra. Lillemyr (2002) tar upp några karakteristiska drag i barns lek. Han beskriver lek som något lustbetonat för barn och det är en frivillig aktivitet som barn själva väljer att delta i. För barn är lek som om, den befinner sig utanför den verkliga världen. I leken skapas också en viss ordning t.ex. regler och den är lokaliserad till en viss plats och viss tid. Lek rymmer även spänning och förbereder barnen för vuxenlivet. Knutsdotter (2003) hävdar också att det är svårt att urskilja vad som är det specifika med lekbegreppet. Knutsdotter pratar vidare om motsatser som finns i leken. Exempelvis det som händer i leken är på riktigt för de som är med i leken men är på låtsas för de som är utanför leken. Medan Lillemyr (1990) beskriver leken som ett allsidigt fenomen som finns med i både barns och vuxnas många fritidsaktiviteter, och tar upp ord som fantasi, skapande och kreativitet som kännetecknar leken. Lindö (2002) anser att lek är skiljt från icke lek för leken är aldrig på riktigt, och leken kan bara bli uppfylld om den är fri från hot och otrygghet. Hon beskriver vidare att det finns det som är ”äkta lek” och det är den lek som uppkommer frivilligt just för stunden och på barns initiativ. Hon menar vidare om det är pedagoger som styr upp leken så övergår den till att vara lekfullt arbete.

2.6 Lekens betydelse

Enligt Strandberg (2009) anser Vygotskij att det är vanligt att man betraktar leken som ett tidsfördriv och nöje men man har sedan länge upptäckt att leken har en viktig betydelse och är något nödvändigt. Leken är inte bara något typiskt för människan, djurens ungar leker också. Vygotskij anser vidare att det är genom leken barnet tränar färdigheter som är viktiga att ha med sig senare i livet. Exempelvis försöker barnet tillägna sig vuxenvärlden genom leken, de iakttar de vuxna och lär sig om relationer samt utvecklar de instinkter som krävs för framtiden.

Lindö (2002) menar att det inte är självklart vad som är lek men forskare och pedagoger är överens om att leken är väldigt viktig för barns allsidiga utveckling. Lillemyr (2002) betonar att forskningen visar att leken är betydelsefull för barn i åldrarna 0-12 år och särskilt för barn mellan 5-9 år. De flesta barn i den åldern använder en stor del av sin tid till att leka. Leken är en metod för lärande eftersom barn ofta lär sig genom att undersöka och experimentera- genom upplevelser och skapande aktiviteter. Det är främst under de första skolåren som leken är viktig att använda sig av vid lärande, leken engagerar och motiverar barnen. Knutsdotter (2003) betonar även vikten av lekens betydelse och att den enligt forskningen utvecklar barn på olika sätt. Social kompetens övas i leken genom att de t.ex. lär sig kompromissa och samarbeta med andra barn.

Barnen utvecklar även sin språkutveckling eftersom leken bygger på att hela tiden ge ord åt sina fantasier för att de andra barnen som de leker med ska förstå vad som är på gång. Lek handlar även mycket om olika känslor som barnen därmed övar, uttrycker och lär sig bemästra. Lindö (2002) menar att när barn leker så tränar de sina olika sinnen, syn, hörsel, känsel, luktsinne, balanssinne och muskelsinne. I utomhuslek under olika årstider utvecklas t.ex. tidsbegrepp och inomhus får barnet rumsliga upplevelser, lära sig att bedöma avstånd, djup, storlek liksom vilka egenskaper och funktioner olika föremål har. Lillemyr (2002) beskriver vidare att genom leken lär barn samverka och kommunikation eftersom lek oftast försiggår i samspel med andra. De tränar exempelvis förmågan till empati genom att i leken leva sig in i andras situation och barn lär känna sig själva med. Lillemyr (1990) menar att barnet genom leken stärker och utvecklar sin identitet och självkänsla. När barnen leker får de tillfälle att pröva sina åsikter, värderingar och normer. Edenhammar (1990) pratar också om att barnen i leken upptäcker sina styrkor, svagheter, förmågor och intressen. Leken kan vara ett bra redskap för pedagoger för att få kunskaper om barnets utveckling och personlighet. Enligt Lillemyr (1990) finns det tre perspektiv på lek som är av nytta för pedagoger. Lek som samspel och socialisation, lek som problemlösning för barnet och lek som barnets medel för jagutveckling och motivation.

Enligt Vygotskij är leken den viktigaste källan till utveckling av tanke, vilja och känsla. Han menar vidare att i leken befinner sig barnet alltid över sin medelålder och sitt dagliga beteende (Lindqvist, 1996). Leken är ett sätt att lära om framtiden och lär barnet att tänka. Dessutom handlar den om både yttre aktivitet och inre. Som exempel tar han upp mamma- barn leken där han pratar om att det är den inre känslan av att vara mamma som lärs samtidigt som det i konstruktionsleken övas på yttre planering och organiserande. Vygotskij anser att lek och arbete hör ihop och är ett naturligt sätt för barnen att arbeta och vara aktiva och på så vis förbereda sig för framtiden (Strandberg, 2009).

2.7 Problem med Fri Lek

Lillemyr (1990) betonar att trygghet är en viktig förutsättning för lek. Om barnet känner trygghet vågar det pröva på saker och utvecklas. Edenhammar (1990) anser att tryggheten är oerhört viktig och grunden till all lek. Barn som känner sig trygga vågar prova nya saker och utmana ödet. Knutsdotter (2002) menar att om man är otrygg och rädd kan man inte gå in i djupet i leken och nå hängivenhet och självförglömmelse.

Folkman & Svedin (2003) anser att när barn leker tillsammans ställs det krav. För att kunna fungera i leken måste man kunna samsas och dela med sig, veta när det är på låtsas och när det är på riktigt och vara överens om vad man leker och hur leken ska lekas. Det kan sammanfattas som de sociala lekreglerna, samförstånd, turtagning och ömsesidighet. Sociala lekregler är grunden till social kompetens, konsten att kunna umgås med andra.

Wrethander Bliding (2007) menar att barns relationer och den fria leken ofta ter sig okomplicerade i vuxnas ögon. Konflikter och vänskapsförhållanden tas alltför ofta inte riktigt på allvar. Relationsarbetet i lek och i undervisningssituationer kan leda till att vissa barn inte tillåts vara med i gruppen. Hon menar vidare att det är viktigt som pedagog att aktivt finnas med i barns relationsarbete. Wrethander Bliding (2007) anser vidare att pedagoger inte ska söka orsaker till konflikter, mobbing och relationsproblem i det enskilda barnet. Att ett barn inte deltar

i den fria leken betyder inte att det är ”fel” på barnet. Hon betonar att det är samspelet mellan barnen, miljön och pedagogerna som måste granskas för att man ska kunna se och komma tillrätta med problemen.

Inneslutning och uteslutning är två begrepp som Wrethander Bliding (2007) förklarar i sin bok *Inneslutning och uteslutning – barns relationsarbete i skolan*. Hon menar att barnen strävar efter att tillhöra en gemenskap, de arbetar på att skapa social trygghet genom att knyta relationsband och innesluta sig i en grupp. Denna inneslutning leder per automatik också till ett uteslutande. Uteslutning kan ske både medvetet och omedvetet men barn är i regel medvetna om de metoder och strategier som de använder för att innesluta och därmed utesluta. Wrethander Bliding (2007) beskriver vidare att barn som leker tillsammans kan utesluta andra barn som kommer och ber om att få vara med i deras lek. Barnen kan exempelvis säga nej, inte svara eller tilldela det nya barnet en roll med lägre status som följer andra spelregler. Det är det barn som har högre status i gruppen som fördelar rollerna. Om rollen barnet tilldelas har lägre status kan den lättare uteslutas i leken, t.ex. en hund genom att den inte kan prata. Wrethander Bliding (2007) menar vidare att denna typ av uteslutning inte alltid är lätt för en pedagog att få syn på. Om ett barn reagerar med ilska på att inte få vara med i en roll med likvärdig status är det lätt att tolka det som om att barnet inte förstår sig på leken.

2.8 Pedagogens förhållningssätt till leken

Folkman & Svedin (2003) beskriver att de barn som har brister i sin förmåga till lek kan ha svårt att förstå vad de andra barnen gör och vad deras lekar går ut på. De menar att det då är viktigt att en pedagog finns i närheten som kan hjälpa till för att få barnet att förstå, genom att erbjuda situationer där lek kan växa fram på ett sätt som gör den mer begriplig för barnet. Det som är viktigast att först lära barn som har brister i social lek är att hjälpa dem att göra leken begriplig och förmedla lekens mening. Lika viktigt är det att vidare delge vilka andra verktyg som behövs för att kunna delta i lek och handskas med det som händer där. Att lära barnen hur man tar sig in i en lek utan att det blir bråk, att kunna dela med sig och förstå vad det innebär att vara en bra kamrat. Därtill menar Folkman & Svedin (2003) att det finns barn som alltid väljer ensamhet framför gemenskap, då är det pedagogernas uppgift att få dem att upptäcka att det är roligare att göra saker tillsammans och att ha vänner att längta efter. På så vis får den sociala leken mening.

Knutsdotter (2003) betonar att forskningen visar att det inte räcker med leksaker och kamrater för att barn ska börja leka en utvecklad lek. En del barn far bara runt och har svårt att koncentrera sig medan vissa andra står utanför leken och är passiva. Hon anser att det är pedagogen som har ansvar för om barn leker, hur barn leker och vad barn leker.

I dag saknar inte barn upplevelser men Knutsdotter (1987) anser att de kanske behöver mer idag än förr, en pedagog som vägleder dem i att ordna allt de upplever i vardagen. Allt i från böcker, TV till vad de upplever på tunnelbanan, bussen och varuhuset. Knutsdotter (2003) menar att fri lek inte betyder fri lek från pedagoger utan det har visat sig att barn långt upp i åldrarna i stora grupper behöver ha en pedagog som stöd när de leker. Pedagogen ska förhålla sig genom att inte styra barnen utan finnas till så att de i fred kan utveckla vad de tänkt sig. Knutsdotter (1987) menar att av de studier som gjorts tycks det vara lika viktigt att man som pedagog deltar i leken och samtalar med barnen utan att dominera för mycket, som att barnen får leka ensamma när de

leker bra. Knutsdotter (1987) anser vidare att om det är yngre barn är det viktigare att pedagogen deltar i dialog med barnen, och om det är äldre barn är det viktigare att de får leka utan att någon pedagog blandar sig i. Hon poängterar att det däremot är bra att en pedagog finns tillgänglig mer som skydd och trygghet för barnen. Ro och trygghet är viktigt för att barn ska kunna leka och koncentrera sig. Knutsdotter (1987) menar att en del barn klarar själva av att hitta en trygg vrå att leka i men det finns barn som av olika anledningar inte kan skapa ro på egen hand eftersom de är oroliga och spända och behöver en pedagog som ger stöd. Barnen behöver veta att pedagogen är där och då leker de gärna och koncentrerat.

Vidare beskriver Knutsdotter (1987) att pedagogen har en viktig roll för hur barns lek utvecklas och dessutom blir både rik och varierad. Det är av stor vikt att pedagogen själv är lekfull uppmuntrar till lek och introducerar olika lekformer. Vidare är det pedagogen som lär ut de grundläggande lekreglerna, samförstånd, turtagande och ömsesidighet. Med sitt sätt att vara och uppmuntra kan också pedagogen genom val av material och arrangemang i den yttre miljön påverka barnen till en utvecklande och rolig lek.

3. Metod

I detta avsnitt kommer jag att beskriva vilken metod som använts för att nå svar på studiens syfte och frågeställningarna. Därefter förklaras hur de intervjuade valts ut och sedan hur intervjuerna genomförts. Därtill nämns även vilka etiska regler som följts innan det redogörs för hur svaren från intervjuerna bearbetats och analyserats. Slutligen avslutas avsnittet med att metoden och dess tillförlitlighet diskuteras.

3.1 Val av metod

Studien bygger på kvalitativa intervjuer. Dimenäs (2007) liknar en kvalitativ intervju med ett vanligt samtal och menar att det som skiljer sig är att samtalet har ett bestämt fokus och att den som intervjuar bestämmer riktningen på samtalet samt även ser till att man håller sig till ämnet. Vidare betonar han att det är viktigt att tänka på hur frågorna ställs vid en kvalitativ intervju. Det är bra om frågorna är ”öppna” med det menas att frågorna har svag struktur och att intervjuaren använder sig av följdfrågor som följer den intervjuades svar och frågorna ställs inte i någon bestämd ordning.

Valet av kvalitativa intervjuer grundar sig på att jag tror den metoden kommer ge de mest djupgående svaren på frågeställningarna. Genom att intervjuva fritidspersonalen kommer deras attityder och förhållningssätt fram. Enligt Johansson & Svedner (2004) är detta den primära metoden för att få fram den information man vanligen söker vid examensarbeten inom lärarutbildningen. Han menar vidare att den ger information som gör det möjligt att förstå bland annat pedagogens attityder och förhållningssätt.

Dimenäs (2007) menar att det för många upplevs svårt att intervjuva och det krävs en del övning och träning för att behärska det. Jag har själv under utbildningens gång använt mig av intervjuer i tidigare arbeten i andra kurser och då även övat mig på att ställa öppna frågor. Därför är inte intervju som metod helt främmande för mig och jag visste vad jag skulle ha i bakhuvudet för att det skulle bli så bra intervjuer som möjligt där jag skulle få ta del av fritidspedagogernas erfarenheter och tankar kring deras attityder och förhållningssätt till den fria leken.

3.2 Urval

I mitt urval av respondenter utgick jag från några villkor. Villkor 1: Pedagogerna som deltog i undersökningen skulle arbeta på olika fritidshem. Villkor 2: Pedagogerna skulle vara utbildade. Villkor 3: Pedagogerna skulle ha minst 10 års erfarenhet av att arbeta inom fritidshem. Utifrån detta använde jag mig av tidigare kontakter och valde slumpmässigt ut fem pedagoger som passade in på dessa villkor. Intervjuerna är gjorda i en större stad i Norrland.

Anledningen till att jag ville ha erfarna pedagoger var att de skulle ha arbetat i flera olika barngrupper och därigenom skaffat sig erfarenheter som jag kunde ha nytta av i intervjuerna. När man funderar över vilka som ska ingå i undersökningsgruppen påengterar Dimenäs (2007) att det vid kvalitativa intervjuer handlar om att intervjuva personer som har erfarenhet av det ämne eller

område som ska undersökas. Dimenäs (2007) menar att svaren de ger är förmodligen mer tillförlitliga eftersom de förhoppningsvis grundar sig på en berättelse av deras egna erfarenheter och att de inte bara kommer med en åsikt eller synpunkt vid intervjuerna.

3.3 Genomförande

Innan genomförandet av intervjuerna krävdes en del förberedelse i form av att skriva väl valda intervjufrågor, ta kontakt med de aktuella fritidspedagogerna och planera för de praktiska arrangemangen.

Dimenäs (2007) menar att det är frågeställningarna som är utgångspunkten när man skriver intervjufrågorna. Det man ska tänka på är att ställa lämpliga frågor för att få svar på sina frågeställningar men man måste ha i åtanke att det inte är frågeställningarna som ska ställas under intervjun utan dessa ska besvaras utifrån svaren på intervjufrågorna. När jag formulerade mina frågor försökte jag att tänka på att inte ställa ledande frågor utan ställa så öppna frågor som möjligt, se bilaga 1. Genom att ställa en ledande fråga kan den som intervjuas ledas in på det svar intervjuaren innan tänkt "är det rätta svaret" menar Dimenäs (2007). Han förklarar vidare att om man använder sig av öppna frågor kan man genom att vara lyhörd ställa lämpliga följdfrågor.

När jag hade valt ut vilka som skulle intervjuas och ingå i min undersökning tog jag kontakt med fritidspedagogerna i god tid innan jag tänkt genomföra samtalen. Detta för att om någon skulle tacka nej ha möjlighet att få tag i någon annan och för att det skulle finnas god tid att planera in intervjuerna så det skulle passa båda parterna. Intervjuerna spelades in på en bandspelare och hade en längd på ca 15 min. Fördelarna med att spela in samtalen är att allt som sägs kommer med och för att det även går att höra vilka frågor som ställts under samtalet. Några saker som jag hade i åtanke innan samtalet var att intervjun skulle ske i en miljö där vi kunde sitta utan att bli störda. Dessutom såg jag till att vi placerade oss i närheten av varandra för att det skulle bli bra ljud på inspelningen.

3.4 Etiska regler

En förutsättning för att ett examensarbete ska bli framgångsrikt är att man tillämpar god forskningsetik menar Johansson & Svedner (2004). De beskriver vidare att det är viktigt att respektera de människor som ingår i studien. Deltagarna har för det första rätt att få veta undersökningens syfte och för det andra ska de upplysas om att de kan tacka nej till att delta och lika viktigt är att de också när som helst ska kunna avbryta sin medverkan utan negativa följder. Slutligen är det viktigt att de som medverkar är säkra på att deras anonymitet skyddas (Johansson & Svedner, 2004).

Jag har i min studie tagit hänsyn till de etiska principerna som jag beskrivit ovan och de beskrivs i Vetenskapsrådet (1999) som fyra huvudkrav inom forskningsetik: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*.

När jag tog kontakt med de personer jag tänkt intervjua berättade jag för det första vad mitt examensarbete skulle handla om och syftet med studien enligt principen *informationskravet*.

Därefter förklarade jag att de enligt *samtyckeskravet* hade möjlighet att tacka nej eller när som helst avbryta sitt deltagande utan negativa följder. Jag informerade därtill att jag inte skulle använda deras namn eller på något annat sätt synliggöra deras person enligt *konfidentialitetskravet*. Slutligen förklarade jag att de uppgifter som lämnas endast kommer användas till denna studie enligt *nyttjandekravet*.

3.5 Bearbetning och analys

Dimenäs (2007) anser att resultatet måste bearbetas och sammanställas på något sätt, det går inte bara att skriva av intervju svaren. Jag började bearbeta resultatet genom att lyssna igenom de inspelade intervjuerna en i taget. Därefter summerades intervjuerna en och en genom att jag lyssnade på en fråga i taget och under tiden skrev ner svaren som kom fram. Samtidigt som jag lyssnade hade jag i åtanke att skriva ner citat som jag tyckte var bra exempel att ta upp. Dimenäs (2007) tycker att det är bra att illustrera texten med citat från intervjuerna eftersom resultatet blir mer trovärdigt. Efter att ha lyssnat igenom samtliga intervjuer flertal gånger och summerat dessa började jag sammanställa svaren från de olika pedagogerna. Jag utgick från studiens frågeställningar och jämförde med de svar som kom fram under intervjuerna och de beskrivningar pedagogerna gett. Jag samlade ihop den fakta och information som var relevant för frågeställningarna. Därefter började jag att urskilja vilka likheter och skillnader som fanns i svaren. Dimenäs (2007) betonar att det handlar om att hitta mönster i svaren. Ställa sig frågor som: Är det något som är framträdande? Vad är det respondenten berättar om? Slutligen sammanställdes resultatet som kommit fram utifrån frågeställningarna samt analyserades och jämfördes med litteraturdelen i arbetet.

3.6 Metoddiskussion

Jag har i denna studie intervjuat pedagoger som jag på ett eller annat sätt lärt känna under min utbildning eller när jag varit ute på fritidshem och arbetat. Jag valde att intervju personer som jag redan kände eftersom kontakten skulle vara så enkel som möjligt. Dessutom tycker jag att ämnet inte är så känsligt utan något man kan prata om ganska öppet med bekanta personer.

Dimenäs (2007) anser att det kan upplevas som ett dilemma att intervju någon som man känner. Han menar att det kan vara svårt att vara tillräckligt professionell och seriös, situationen kan också lätt kännas konstlad. För min del tycker jag att det var en fördel att få intervju personer som jag kände sen tidigare. Jag visste hur jag skulle bemöta dem och upplevde att de kände stor trygghet till mig. De vågade ställa frågor om det var något de funderade över och som jag upplevde även svara ärligt på de frågor jag ställde. Johansson & Svedner (2004) menar att om den som intervjuas känner tillit till intervjuaren finns förutsättningar för uppriktiga och ärliga svar. De beskriver vidare att de intervjuade vågar visa upp sitt synsätt även om han eller hon tror att det strider mot intervjuarens.

4. Resultat

Resultatet kommer att presenteras utifrån de frågeställningar som jag tidigare tagit upp. Under varje frågeställning kommer jag att ha några underrubriker för att delge vad som kommit fram under mina intervjuer med pedagogerna. Texten kommer vara löpande med inslag av några citat från intervjuerna. Efter varje frågeställning följs en analys där resultatet kopplas till litteraturen och den sociokulturella teorin.

Pedagogerna som intervjuats kommer att benämnas som fritidspedagog 1, 2, 3, 4, 5 och kommer att förkortas med Fp 1, Fp 2, Fp 3, Fp 4, Fp 5.

4.1 Vilken inställning har pedagoger till den fria leken?

Definition av begreppet fri lek

Samtliga pedagoger anser att fri lek är när barnen själva bestämmer vad de vill leka, när det inte är styrt av en ledare är det fri lek. Fp 4 uttrycker att fri lek är när barnen spontant kommer på en lek, när de själva kommer på grundideén till leken. Fp 5 säger: "Fri lek är när barnen själva väljer vad de vill leka".

Fp 1, 2 och 3 poängterar även att man inte behöver vara flera för att det ska pågå fri lek, utan att det kan vara ett barn som själv hittar på något som han eller hon vill göra. Fp 1 menar att barnen tar fram sin fantasi, använder den och inbjuder andra eller leker själv. Fp 2 anser att fri lek är när det inte är uppstyrt av en ledare utan barnen kan tillsammans med sina kompisar eller själv fixa, dona, spela och leka. Fp 3 tycker att fri lek pågår överallt och att det nästan alltid är någon som leker.

Lekens betydelse

Pedagogerna är överens om att fri lek är väldigt viktig för barnen, och de beskriver att fri lek har stort inflytande och är en stor del av fritidshemmets uppgift. Fp 1 anser att fri lek är jätte viktig på fritids eftersom barnen under skoltiden har mest uppstyrd aktivitet och att det därför är viktigt att det på fritids finns utrymme för fri lek. Fp 2 tycker att det är fritids uppgift att barnen får leka eftersom barnet på sin fritid är med i så många organiserade aktiviteter till exempel olika former av idrotter. Vidare fortsätter han beskriva när han var ung och att det då "verkligen lektes". Med detta menar han att när barnen kom hem från skolan var det de själva som styrde upp lekar exempelvis ute på gården. Fp 3 betonar också att barnen är med i många styrda aktiviteter på sin fritid men tillägger också att barnen i dagens samhälle sitter mycket vid datorer och TV- apparater. Fp 4 och 5 betonar att det är jätte viktigt att barn leker över huvudtaget.

Lekens lärande

Samtliga pedagoger betonar att barnen tränar sig i samspel med andra, att det är en social träning i att leka tillsammans med andra. Fp 1 tycker att barnen i den fria leken lär sig samspela med andra och sig själv, exempelvis leva sig in i andras tankar. Vidare uttrycker Fp 2 att den fria leken är en bra social träning och ger exempel på olika färdigheter barnen tränar i den fria leken, att göra egna regler, lyssna på kompisar, bestämma lite själv och ta kontakt med kompisar. Fp 3 och 4 betonar att det är i den fria leken som barnen bearbetar upplevelser de har varit med om,

och att det barnen lär sig i leken har de nytta av senare i livet. Fp 4 uttrycker vad barn lär sig i lek på följande sätt: ”De tränar det sociala, hur man ska vara mot varann, turordning, ansvarstagande, de tränar empati. De tränar allt egentligen, de tränar sig för livet”. Fp 5 anser att det är i leken barnen lär sig mycket om sig själv och andra och att det är där de utvecklas som individer.

4.1.1 Analys

Samtliga pedagoger definerar fri lek som något barnen själva hittar på och väljer att leka, något som Lillemyr (2002) också hävdar. Han menar att lek är något lustbetonat för barn och det är en frivillig aktivitet som barn själva väljer att delta i. Vidare beskriver Lindö (2002) att det finns det som är ”äkta lek” och det är den lek som uppkommer frivilligt just för stunden och på barns initiativ. Hon menar vidare att om det är pedagoger som styr upp leken så övergår den till att vara lekfullt arbete. Samtliga pedagoger är överens om att det är fri lek när det inte är styrt av en ledare.

Samtliga pedagoger betonar att fri lek är jätte viktig och att barnen genom den lär sig samspela med andra. I läroplanen står det: ”Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper.” (Skolverket, 2011, Lgr 11, s 9). Skolverkets allmänna råd (2007) betonar också lekens betydelse för barnen och dess utveckling. I leken får barn träna sitt sätt att tänka och lösa problem. Knutsdotter (2003) betonar även vikten av lekens betydelse och att den enligt forskningen utvecklar barn på olika sätt. Social kompetens övas i leken genom att de t.ex. lär sig kompromissa och samarbeta med andra barn. Fp 2 tycker att barnen tränar olika färdigheter i den fria leken såsom att lyssna på kompisar och bestämma lite själv. Fp 4 tar upp några andra exempel som barnen lär sig när de har fri lek, barnen lär sig hur de ska vara mot varandra, turordning, ansvarstagande och empati. Dysthe (2003) beskriver det sociokulturella perspektivets grundläggande uppfattning och menar att det är den sociala gruppen, den gemenskap som individen är en del av som är utgångspunkten för lärande. Lärande har med relationer att göra och sker genom samspel med andra. Det är genom att samtala, lyssna och samverka som barnet får kunskaper och färdigheter de har nytta av.

Lillemyr (1990) anser att barnen stärker och utvecklar sin identitet och självkänsla genom leken. När barnen leker får de tillfälle att pröva sina åsikter, värderingar och normer. Fp 5 instämmer i att det är i leken barn lär sig mycket om sig själv och andra och att det är där de utvecklas som individer.

4.2 Hur agerar pedagoger när det gäller den fria leken?

Pedagogens roll när det pågår fri lek

Samtliga pedagoger agerar på liknande sätt när det pågår fri lek. De finns i närheten men håller sig i bakgrunden för att kunna observera och om det behövs gå in i leken och påverka.

Fp 1 beskriver att hon oftast intar en åskådarroll när fri lek pågår. ”Där man kan gå in och bryta om det behövs, man måste känna av läget litegrann. Har man några barn som leker väldigt bra tillsammans då kanske jag inte behöver ingripa, då kanske jag kan hoppa in och vara med i leken om det är okej. Ibland måste man gå in i en lek och styra upp den helt och hållet.” Vidare

beskriver Fp 1 att de gånger hon har chans att vara med och leka går det att upptäcka vem som bestämmer och vilka som inte får bestämma. "Det är skillnad på att bara titta litegrann på ytan, man kan upptäcka mycket mer".

Fp 2 tycker att pedagogens roll ska vara passiv, men det är väldigt viktigt att se till att vara där barnen är. "Man lär känna barnen bra om man har en passiv roll men ändå har koll på hur de leker". Fp 3 menar att när pedagoger leker tillsammans med barnen i olika aktiviteter lär man känna dem. "Om pedagogerna har roligt så har barnen roligt och blir trygga med oss". Fp 3 beskriver sin roll på följande sätt: "Jag flyter ganska mycket omkring med öronen öppna. Jag ser till att allt fungerar och finns runt barnen och är en trygg person." Fp 4 vill gärna veta vad barnen leker och kunna gå in och påverka om det behövs. Fp 4 och 5 betonar att pedagoger kan hjälpa barnen med ideér för att leken ska gå vidare.

Pedagogens sätt att påverka och stötta barns fria lek på fritidshemmet

Några av pedagogerna beskriver på olika sätt hur och vad de kan göra för att stötta barns fria lek på fritidshemmet. Fp 1 berättar om att de i sitt arbetslag försöker tänka och "bygga om" på fritids. De försöker inspirera till lek genom att göra utrymmen som stimulerar till lek. Vidare försöker de tillhandahålla olika former av material som de byter ut med jämna mellanrum för att få barnen att prova olika saker. Fp 2 anser att det är viktigt att pedagogerna ser till att det finns möjlighet för både fri lek och styrda aktiviteter, och att barnen både ska kunna vara ute och inne. Han berättar att de har ett veckoschema för att få stor variation av lek och aktiviteter. Fp 5 menar att deras arbetslag vill ge barnen förutsättningar för lek genom att inspirera med olika teman. Fp 5 beskriver vidare att de har ett rum där pedagogerna kan göra ordning olika teman, exempelvis sagotema.

4.2.1 Analys

Samtliga pedagoger agerar på liknande sätt när det pågår fri lek. De befinner sig i närheten av barnen men håller sig i bakgrunden för att kunna gå in i leken och påverka om det skulle behövas. Knutsdotter (2003) menar att fri lek inte betyder fri lek från vuxna utan det har visat sig att barn långt upp i åldrarna i stora grupper behöver ha en pedagog som stöd när de leker. Pedagogen ska förhålla sig genom att inte styra barnen utan finnas till så att de i fred kan utveckla vad de tänkt sig.

När det är fri lek beskriver Fp 3 att hon brukar se till att allt fungerar och finnas runt barnen och därmed vara en trygg person. Knutsdotter (1987) tycker att det är bra att en pedagog finns tillgänglig mer som skydd och trygghet för barnen. Barnen behöver veta att pedagogen är där och leker då gärna och koncentrerat.

Fp 4 uttrycker att hon gärna vill veta vad barnen leker och kunna gå in och påverka om det behövs. Fp 4 och 5 betonar att pedagoger kan hjälpa barnen med ideér för att leken ska gå vidare. Detta bekräftas av Knutsdotter (1987) som betonar att av de studier som gjorts tycks det vara lika viktigt att man som pedagog deltar i leken och samtalar med barnen utan att dominera för mycket, som att barnen får leka ensamma när de leker bra.

Wrethandler Bliding (2007) beskriver att det brukar vara det barn som har högre status i gruppen som fördelar rollerna i en rollek. De barn som får roller med lägre status kan på olika sätt bli

uteslutna i leken och menar att denna typ av uteslutning inte alltid är lätt för en pedagog att få syn på. Fp 1 förklarade att de gånger hon har chans att vara med och leka går det att upptäcka vem som bestämmer och vilka som inte får bestämma. "Det är skillnad på att bara titta litegrann på ytan, man kan upptäcka mycket mer".

Enligt Knutsdotter (1987) har pedagogen en viktig roll för hur barns lek utvecklas och dessutom blir både rik och varierad. Det är av stor vikt att pedagogen själv är lekfull, uppmuntrar till lek och introducerar olika lekformer. Hon menar att med sitt sätt att vara och uppmuntra kan pedagogen genom val av material och arrangemang i den yttre miljön påverka barnen till en utvecklande och rolig lek. Fp 1 berättar om att de i sitt arbetslag försöker tänka och "bygga om" på fritids. De försöker inspirera till lek genom att göra utrymmen som stimulerar till lek. Vidare försöker de tillhandahålla olika former av material som de byter ut med jämna mellanrum för att få barnen att prova olika saker. I skolverkets allmänna råd (2007) står det att fritidshemmets uppdrag är att ge barnen en meningsfull fritid genom att få verksamheten att kännas som en trygg, rolig och stimulerande plats för barnen där lek och skapande får stort utrymme. Fp 5 menar vidare att deras arbetslag vill ge barnen förutsättningar för lek genom att inspirera med olika teman. Fp 5 beskriver att de har ett rum där pedagogerna kan göra ordning olika teman, exempelvis sagotema. Strandberg (2009) menar att enligt den sociokulturella teorin äger alltid barns lek rum i specifika situationer och specifika platser. Det vill säga om barnen ska bli inspirerade att leka är de beroende av en miljö som uppmuntrar till lek.

4.3 Hur stöttar pedagogerna barn som har svårigheter i den fria leken?

Svårigheter som kan uppstå i barns fria lek

Av de pedagoger som intervjuats har alla kommit i kontakt med barn som haft svårigheter i den fria leken. De är överens om att det alltid finns någon eller några i varje barngrupp som har svårigheter med den fria leken, men uttrycker därtill att alla barn kan delta i fri lek.

Fp 1 uttrycker att det oftast handlar om vad som är mitt eller ditt, vem som ska göra vad eller vem som gjort vad som barnen kan bli osams om och som kan utvecklas till bråk. Hon beskriver vidare om barn som inte tillåter andra barn att delta i deras lek genom att exempelvis inte svara när barnet i fråga kommer och ber om att få vara med. Fp 2 menar att en del barn inte klarar av att följa de regler som barnen tillsammans kommit överens om. Det kan yttra sig i att de fuskar och försöker vinna fördelar i leken. Vidare beskriver Fp 2 att det även finns en annan kategori av barn som har svårigheter i den fria leken och det handlar om barn som inte är så företagssamma utan är passiva och i vissa fall inte vågar gå in i en lek. Fp 3, 4 och 5 är överens om att det finns barn som har svårt att gå in i en lek. Fp 4 menar: "Man läser inte av, man kommer in i leken och ska ta över, inte lyhörd över vad som leks." Fp 5 anser att det alltid finns barn i gruppen som har det svårt. Barn som inte vet hur de ska agera eller komma in i en pågående lek, t.ex inte förstår regler och svårt att integrera med de andra.

Pedagogens sätt att stötta barn med svårigheter i den fria leken

Fp 1 anser att det är viktigt att hjälpa barn med att lösa konflikter som kan uppstå i samband med

fri lek, och betonar att det kan vara extra viktigt att hjälpa de barn som ofta hamnar i konflikt eftersom det kan upplevas som jobbigt för dem. Hon förklarar vidare om barn som inte får komma in i andras lek och vara med. Hon menar att pedagogen då måste agera och ta en diskussion med barnen. Fp 2 anser att det är pedagogens uppgift att hjälpa barnen som har problem att komma in i fri lek genom att reda ut, puscha och peppa. När det gäller barn som inte tar för sig att leka går det ut på att fundera och komma fram till varför de är passiva och inte leker. Fp 2 menar att genom att observera dem och prata med deras föräldrar går det kanske att få fram orsaker till varför de inte väljer att delta i leken med andra barn. Fp 3 anser vidare att det är viktigt som pedagog att upptäcka de barn som leker utanför och inte kommer in i leken. Hon anser att hennes roll är att aktivt hjälpa de barnen att komma in i den fria leken, förklara hur de ska göra om de vill vara med i en lek genom att hjälpa barnen med lekkoder. Hon menar vidare att pedagoger måste vara proffsiga och ge verktyg för att han eller hon ska kunna komma in i leken. Fp 3 poängterar att det också är viktigt att jobba med de andra barnen för att underlätta för barn som inte kommer in i den fria leken, något som även Fp 5 uttrycker vikten av: "prata med de andra barnen om att ha tolerans, tålmod mot barnet som har problem, visa hänsyn och empati helt enkelt." Fp 4 anser att det ofta är missförstånd som skapar problem för barnen. Som pedagog gäller det då att stanna upp, fråga vad som händer och reda ut vad som gäller i leken.

4.3.1 Analys

Knutsdotter (2003) anser att det är pedagogen som har ansvar för om barn leker, hur barn leker och vad barn leker. Samtliga pedagoger är överens om att det är viktigt att vara där barnen leker för att kunna hjälpa och stötta när det behövs. Fp 2 anser att det är pedagogens uppgift att hjälpa barnen som har problem att komma in i fri lek genom att reda ut, puscha och peppa. Fp 2 betonar vidare att det finns barn som är passiva och inte leker, och menar att det är viktigt att som pedagog försöka komma fram till vad det beror på. Folkman & Svedin (2003) instämmer i att det finns barn som väljer ensamhet framför gemenskap och att det är pedagogernas uppgift att få dem att upptäcka att det är roligare att göra saker tillsammans och att ha vänner att längta efter. Fp 2 ger förslag på att hjälpa passiva barn genom att observera dem och även prata med föräldrarna för att komma fram till orsaker till varför de inte väljer att delta i lek.

Folkman & Svedin (2003) anser att det är viktigt att lära barn som har brister i social lek genom att delge vilka verktyg som behövs för att kunna delta i lek och handskas med det som händer där. Fp 3 berättar om hur hon ser på sin roll som pedagog och anser att pedagoger måste vara professionella och ge verktyg till de barn som behöver hjälp att komma in i en lek. Vidare påpekar hon att det samtidigt är betydelsefullt att jobba med de andra barnen för att underlätta för barn som inte kommer in i den fria leken. Fp 5 håller med om detta och tycker det är viktigt att tänka på att prata med de andra barnen om att de ska ha tolerans och tålmod mot barnet i fråga.

När det handlar om barn som får problem under lekens gång anser Fp 4 det är viktigt att stanna upp och reda ut vad som gäller i leken. Fp 1 poängterar att det är extra viktigt att hjälpa de barn som ofta hamnar i konflikt eftersom det kan upplevas som jobbigt för dem. Folkman & Svedin (2003) menar att när barn leker tillsammans ställs det krav. För att kunna fungera i leken måste man kunna samsas och dela med sig, veta när det är på låtsas och när det är på riktigt och vara överens om vad man leker och hur leken ska lekas. Det kan sammanfattas som de sociala lekreglerna, samförstånd, turtagning och ömsesidighet. Sociala lekregler är grunden till social kompetens, konsten att kunna umgås med andra. Enligt Säljö (2010) är kommunikation och

språkanvändning centrala i ett sociokulturellt perspektiv. För en lyckad lek är det viktigt att språket och samspelet mellan barnen fungerar. De barn som på olika sätt har svårt att integrera med andra barn i leken och göra sig förstådda får problem i leken.

Wrethander Bliding (2007) anser att pedagoger inte ska söka orsaker till konflikter, mobbing och relationsproblem i det enskilda barnet. Hon tycker att det är viktigt som pedagog att aktivt finnas med i barns relationsarbete. Hon beskriver vidare att barn som leker tillsammans kan utesluta andra barn som kommer och ber om att få vara med i deras lek. Barnen kan exempelvis säga nej, inte svara eller tilldela det nya barnet en roll med lägre status som följer andra spelregler. Fp 1 beskriver om barn som inte tillåter andra barn att delta i deras lek genom att exempelvis inte svara när barnet i fråga kommer och ber om att få vara med. Hon menar att pedagogen då måste agera och ta en diskussion med barnen.

5. Diskussion

I denna del av arbetet kommer jag börja med att sammanfatta det viktigaste i resultatet och därefter värdera dessa och presenterar detta under rubriken resultatdiskussion. Därefter kommer jag att avsluta med mina reflektioner och ta upp om jag fått svar på mina frågeställningar, om intervju svaren är tillräckligt tillförlitliga, vilken kunskap jag för vidare samt hur man skulle kunna gå vidare med nya forskningsfrågor.

5.1 Resultatdiskussion

Vilken inställning har pedagoger till den fria leken?

Resultatet visar att den fria leken får stort utrymme på fritidshemmen, vilket stämmer väl överens med det uppdrag enligt skolverkets allmänna råd (2007). Fritidshemmets uppdrag är att ge barnen en meningsfull fritid genom att få verksamheten att kännas som en trygg, rolig och stimulerande plats för barnen där lek och skapande får stort utrymme. Det är inte så konstigt att lek får stort utrymme eftersom skolverkets allmänna råd uppmanar till lek inom fritidshemmet. Min uppfattning är att skolverkets allmänna råd har stort inflytande på fritidspedagogerna som jobbar inom fritidshemmen. Efter det att de allmänna råden kom har det varit något som varit till stöd för verksamheternas innehåll. Lek är ingenting som kan väljas bort utan något som ska finnas inom fritidshemmet. Därför tycker jag att det är intressant att de fritidspedagoger jag intervjuat verkar ha en positiv inställning till leken, och samtliga har uttryckt att den fria leken är jätte viktig. Min reflektion till att pedagogerna verkar väldigt positiva till den fria leken är att samtliga uttrycker att barn lär i den fria leken.

Något som samtliga pedagoger betonar är att barn i den fria leken tränar det sociala samspelet. Parling (2005) menar att i dagens samhälle efterfrågas vissa egenskaper högre än andra, exempel på detta är social kompetens, samarbetsförmåga och flexibilitet. Han anser vidare att de människor som behärskar dessa egenskaper har större möjlighet att känna trygghet tillsammans med andra människor. Han betonar också att genom ett medvetet pedagogiskt arbete och genom att vara förebilder kan pedagogerna bidra till elevernas utveckling till goda samhällsmedborgare. En inställning som jag uppfattat att pedagogerna har är att lära barn för livet, och på fritids är det sociala samspelet en av de viktigaste färdigheter som pedagogerna vill att barnen får med sig i framtiden.

Hur agerar pedagoger när det gäller den fria leken?

Knutsdotter (2003) menar att fri lek inte betyder fri lek från vuxna utan det har visat sig att barn långt upp i åldrarna i stora grupper behöver ha en pedagog som stöd när de leker. Pedagogen ska förhålla sig genom att inte styra barnen utan finnas till så att de i fred kan utveckla vad de tänkt sig. I resultatet kommer det fram att samtliga pedagoger förhåller sig på liknande sätt när barn har fri lek. De vill vara där barnen är men hålla sig i bakgrunden för att kunna se vad som händer och kunna gå in i leken de gånger som det behövs.

Att pedagogerna agerar på detta sätt tror jag framförallt beror på två olika faktorer. Den ena faktorn har med erfarenhet att göra och den andra har att göra med vad som står i skolverkets allmänna råd. Pedagogerna vet genom sin erfarenhet att om de observerar barnen i lek lär de känna dem bättre, något som ett flertal av pedagogerna uttryckt under intervjuerna. Vidare står

det även i skolverkets allmänna råd att det är viktigt att pedagogerna är närvarande för att stödja barnens lärande och utveckling. Som jag varit inne på tidigare så tror jag att det som står i allmänna råden försöker följas av personalen inom fritidshemmen.

Hur stöttar pedagogerna barn som har svårigheter i den fria leken?

Av de pedagoger som intervjuats har samtliga kommit i kontakt med barn som haft svårigheter i den fria leken. De är överens om att det alltid finns någon eller några i varje barngrupp som har svårt i den fria leken, men uttrycker därtill att samtliga barn kan delta i fri lek. Jag uppfattar av resultatet att det finns olika former av svårigheter som barnen har. För det första finns det barn som har svårt att gå in i en lek och kunna samspela med de andra utan att det blir problem eller uppstår konflikter. Barnet i fråga kanske inte förstår vad de andra leker och förstör istället. Därtill finns det även barn som får svårigheter under lekens gång genom att de lätt hamnar i konflikter eller bråk, till exempel bryter de mot reglerna som barnen tillsammans kommit överens om. Dessutom finns det också barn som har svårt att ta för sig att leka. Det kan vara att de inte kommer på vad de ska leka eller att de väljer att inte delta i en lek eftersom de känner sig osäkra och inte vågar. Därtill finns ytterligare en viktig aspekt kring barn som har svårt i den fria leken. Om ett barn inte deltar i den fria leken behöver det inte betyda att det är "fel" på barnet. Enligt Wrethander Bliding (2007) kan det bero på att han eller hon inte tillåts vara med i gruppen, att de blir uteslutna. Enligt mitt resultat var det bara en av pedagogerna som kom in på just detta problem. Hon tog upp exempel på hur barn kan utesluta andra genom att inte svara när ett barn kommer och ber om att få vara med i deras lek.

I resultatet har jag fått ta del av olika förslag på hur pedagogerna i intervjuerna stöttar barn som har svårt i i den fria leken. Jag upplever att pedagogerna har en aktiv inställning till att hjälpa de barn som behöver stöd. De vill att alla barn ska få leka tillsammans med andra dels för att få kompisar och ha roligt men även för att de ska utvecklas som personer. De färdigheter som barnen tränar i fri lek är som tidigare nämnts väldigt viktiga att träna på och ha med sig senare i livet för att klara sig bra. Har de fått träna på det sociala samspelet, till exempel att samarbeta och lyssna på andra, har de stor nytta av det när de kommer ut i samhället efter att de slutfört skolan.

5.2 Avslutade reflektion

Syftet med studien var att undersöka pedagogernas attityder och förhållningsätt när det gäller den fria leken för barn på fritidshem i åldrarna 6-9 år. Tanken var att jag skulle få en fördjupad kunskap om hur fritidspedagoger kan hjälpa barn som har svårigheter med den fria leken. Hur kan jag stötta de barn som behöver det? Vad bör jag tänka på när det gäller förhållningssättet när barn leker och vilken roll bör jag inta? Jag tyckte även att det var viktigt att undersöka vilken inställning pedagoger har till den fria leken.

För att få svar på mina frågeställningar valde jag att använda mig av kvalitativa intervjuer. Har jag genom denna metod fått svar på mina frågeställningar?

Samtliga pedagoger har inställningen att fri lek är väldigt viktig och betydelsefull för barn i deras lärande och utveckling. Många av deras argument stämmer väl överens om vad som står i litteraturen och styrdokument. Pedagogerna har även liknande förhållningssätt när det pågår fri

lek. De anser att det är viktigt att vara nära barnen när fri lek pågår och vill finnas i bakgrunden för att kunna gå in och påverka och hjälpa till om det behövs. De är också överens om att det är viktigt att vara där barnen leker för att kunna hjälpa och stötta de barn som har svårigheter i den fria leken. Även här tycker jag att jag kunnat koppla deras agerande och rolltagande till litteraturen. Pedagogerna har i intervjuerna inte kommit med samma svar på hur de gör för att stötta de barn som har det svårt i fri lek men alla har kommit med förslag och ideér på hur de brukar agera.

Jag anser att jag fått svar på de frågeställningar jag hade men är svaren som kom fram under intervjuerna tillförlitliga? Jag anser att de svar som kommit fram i intervjuerna är helt ärliga från pedagogerna, men det jag ställer mig lite frågande till är i vilken utsträckning de klarar av att förhålla sig till det. Det vore intressant att observera pedagogerna om de verkligen arbetar på det sätt som de säger att de gör. Det skulle vara intressant att observera hur pedagogerna agerar när det pågår fri lek, exempelvis i vilken utsträckning pedagogen finns i bakgrunden när barnen har fri lek. Min erfarenhet är att det inom fritids finns mycket annat som måste skötas som gör att pedagogen inte alla gånger har så mycket tid att ägna åt barns fria lek som de skulle önska. En annan intressant forskning vore att undersöka vilken inställning barn har till den fria leken och vilket förhållningssätt barnen vill att pedagogerna ska ha.

En annan aspekt jag reflekterat över är att det finns mycket forskat om lek inom förskolan men väldigt lite om leken på fritids. Det har varit svårt att hitta litteratur som är direkt kopplat till enbart fritidshemmet. Det har skrivits många böcker om lek men de utgår oftast från barn inom förskolan. Det finns få böcker som behandlar lek i åldrarna 6-9 år som var den åldergrupp jag skulle titta på.

Vilka lärdomar kan fritidspedagoger dra av undersökningen?

Att bara sätta sig ner och tro att barn bara leker är inte så självklart idag. Barn idag leker inte så mycket på fritiden utan är med i många styrda aktiviteter, därför är det viktigt att inspirera och få barnen att tycka det är roligt att leka. Eftersom fri lek är viktig måste vi fritidspedagoger se till att barnen inspireras till lek genom att finnas vid barnens sida. Om vi finns i närheten av barnen kan vi hjälpa dem på olika sätt. Några av pedagogerna gav tips på hur det går att inspirera till lek som jag kommer ha nytta av. Om några barn leker men de har svårt att få leken att gå vidare kan jag finnas där och ge dem ideér på hur de kan fortsätta leken. En annan viktig del är att försöka skapa en miljö som barn tycker är roligt att leka i. Detta går att göra genom att förändra lokalerna på fritids genom att ”bygga om”, eller inspirera med något tema i ett rum.

Vidare har jag insett vilken stor betydelse leken har för barnen. Det finns mycket som de lär sig och utvecklar genom att få leka. Att fri lek ska få ha stort utrymme på fritidshemmen tycker jag är en självklarhet. Det är mycket som barnen får med sig och kommer ha nytta av i sitt fortsatta liv, som en av pedagogerna uttryckte sig, ”de tränar sig för livet”.

Ytterligare en sak som jag kommer ta med mig är att i fri lek agera genom att vara aktivt passiv. Det går inte bara att tänka ”barnen leker där borta”, utan man bör finnas i närheten av dem. Genom att observera barnen under fri lek kan jag lära känna barnen på ett annat sätt, se vilka roller de tar, följa deras dialoger och därmed upptäcka mer om barnen. Tidigare har jag inte tänkt på det sättet och kommer ta med mig detta i min framtida yrkesroll.

En annan viktig sak vi pedagoger bör tänka på när det handlar om barn som inte deltar i fri lek, eller på olika sätt har svårt i den fria leken, är att det inte behöver vara i barnet som ”felet” ligger. Det kan vara barnen i gruppen som inte släpper in honom eller henne i leken, utan barnet i fråga blir uteslutet. Det kan även vara så att barnet får delta i leken men inte på liknande villkor som de andra barnen, vilket kan leda till att barnet reagerar med ilska som lätt kan tolkas av en utomstående att barnet inte förstår sig på leken. Wrethander Bliding (2007) anser att pedagoger inte ska söka orsaker till konflikter, mobbing och relationsproblem i det enskilda barnet. Hon tycker att det är viktigt som pedagog att aktivt finnas med i barns relationsarbete.

Jag tar även med mig övriga tips om hur pedagoger kan hjälpa och stötta de barn som behöver det i den fria leken. Jag kommer utgå från att det alltid finns någon eller några barn som verkligen behöver hjälp och stöttning.

6. Referenser

6.1 Litteratur

- Bra böckers lexikon (1986). Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Dysthe, O. (red.). (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Dimenäs, J. (red.). (2007). *Lära till lärare*. Stockholm: Liber AB.
- Edenhammar, K. & Wahlund, C. (1990) *Utan lek ingen utveckling – metoder och förutsättningar för barns lek*. Stockholm : Rädda Barnen.
- Folkman, M-L. & Svedin, E. (2003) *Barn som inte leker – från ensamhet till social lek*. Stockholm: Runa förlag.
- Hangaard Rasmussen, T. (1992). *Den vilda leken*. Köpenhamn: Semi-förlaget.
- Hägglund, K. (1989). *Lek- teorier*. Arlöv: Esselte Studium AB.
- Johansson, J-E. (1986). *Från arbetsstuga till fritidshem*. Stockholm: Liber AB.
- Johansson, B. & Svedner, P-O. (2004). *Examensarbete i lärarutbildningen Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala AB.
- Knutsdotter Olofsson, B. (2003). *I lekens värld*. Stockholm: Liber AB.
- Knutsdotter Olofsson, B. (2002). *De små mästarna- om den fria lekens pedagogik*. Stockholm: HSL förlag
- Knutsdotter Olofsson, B. (1987). *Lek för livet*. Stockholm: HLS förlag.
- Lillemyr, O. (1990). *Lek på allvar. Teorier om lek under förskoleåren*. Lund: Studentlitteratur.
- Lillemyr, O. (2002). *Lek- upplevelse- lärande i förskola och skola*. Stockholm: Liber AB.
- Lindqvist, G. (1996). *Lekens möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, G (red.). (1999). *Vygotskij och skolan. Texter ur Lev Vygotskijs Pedagogisk psykologi kommenterade som historia och aktualitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindö, R. (2002). *Det gränslösa språkrummet, Om barns tal- och skriftspråk i didaktiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Parling, B-M. (2005). *När intresse blir kunskap – Fritidspedagogikens mål och medel*. Stockholm: Lärarförbundet.
- Skolverket (2007). *Allmänna råd för kvalitet i fritidshemmet*. Stockholm: Liber.

Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11*. Stockholm: Skolverket.

Strandberg, L. (2009). *Vygotskij i praktiken – Bland plugghästar och fusklappar*. Finland: Nordstedts.

Säljö, R. (2010). *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Nordstedts.

Torstenson-Ed, T. & Johansson, I. (2000). *Fritidshemmet i forskning och förändring*. Stockholm: Liber.

Wrethander Bliding, M. (2007). *Inneslutning och uteslutning- barns relationsarbete i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

6.2 Elektroniska källor

Skolverket (2011). *Vad är fritidshem?* Hämtat: 2012-05-23

<http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/fritidshem/vad-ar-fritidshem-1.4220>

Unicef, Barnkonventionen (1990). Hämtat: 2012-05-23

<http://unicef.se/barnkonventionen>

Sveriges riksdag, utbildningsdepartementet, Skollag (2010:800). Kap.14 Hämtat: 2012-05-23

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K14

7. Bilaga

7.1 Intervjufrågor

Beskriv några situationer på fritidshemmet där det pågår fri lek?

Tycker du att det är viktigt med fri lek på fritids? Varför det/Varför inte?

Vad anser du att barnen lär sig i den fria leken?

Har den fria leken varit föremål för diskussioner i arbetslaget?

Vilken roll intar du när det pågår fri lek?

Kan alla barn delta i fri lek?

Hur stor del av tiden på fritids ägnar barnen åt fri lek?

Har ni i arbetslaget diskuterat hur ni bör agera när barnen leker?

Har du kommit i kontakt med barn som haft problem med den fria leken?

Vilka problem har du sett när det gäller barn i den fria leken?

Hur agerade du då?

Vad gör ni i arbetslaget för att stötta barns fria lek?

Jag har inte fler frågor. Är det något du skulle vilja tillägga?